

svojich foriem (napr. rozdiel medzi mechanistickým a dialektickým materializmom) má svoje základné svetonázorové tézy v dejinách filozofie rovnaké, nemôže nás oprávňovať k predstave o analogickej výstavbe a koherentnosti idealizmu. A ostatne, pri takýchto úvahách je vždy najúčelnejšie opierať sa o dejiny filozofie, o znalosť konkrétnych východísk, princípov, argumentov, ktoré musíme v každom prípade rešpektovať.

DISKUSIA O AKTUÁLNYCH OTÁZKACH METÓD A FORIEM VEDECKÉHO ATEIZMU

* * *

SOVIETSKE SKÚSENOSTI S PROPAGANDOU ATEIZMU

IVAN SVITÁK

Sovietske skúsenosti s ateistickou propagandou sú významným zdrojom poučenia pre lektorov vedeckého ateizmu v ČSSR, pretože prichádzajú z krajiny s najbohatšou praxou procesu prekonávania náboženských prežitkov, z krajiny, kde ateizmus je masovo rozšírenou ideológiou a vplyvnou stránkou spoločenského vedomia najširších vrstiev obyvateľstva. Sovietske skúsenosti zohrali aj v minulosti dôležitú úlohu pri prechode nášho filozofického frontu od starších foriem protináboženskej propagandy k novej, marxisticky orientovanej línii, chápacej úlohu prekonávania prežitkov ako komplexný, dlhodobý a zložitý proces premeny spoločenského vedomia. Táto tendencia je dnes spoločným znakom ateistickej propagandy, avšak nemožno povedať, že u nás neexistuje dost zreteľná snaha oživovať staré formy protináboženského boja v zdanlivo vedeckejšej marxistickej terminológii. Súčasne s tým existuje aj snaha približovať sa k náboženskému vedomiu a údajnému chápaniu veriaceho do tej miery, že v rozboroch náboženského vedomia síce obširne vysvetľuje špecifikum náboženských názorov jednotlivých cirkví a teologických fines, ale stráca sa ateistický zmysel: organizovať myšlienkové prevraty v myslení ľudí. Napokon sovietske skúsenosti majú pre nás veľmi aktuálny, praktický zmysel, lebo upozorňujú na rad nutných opatrení a spôsobov práce, najmä na nutnosť konkrétnych výskumov, ktoré sa dosiaľ nestali súčasťou teórie a praxe pri prekonávaní religiozity. V tomto smere obsahujú sovietske skúsenosti mnoho podnetov pre účinnejšie riadenie procesu prekonávania prežitkov v socialistickom Československu. Preto je potrebné, aby sme sa s nimi bližšie zoznámili.

ZA KONKRÉTNE ŠTUDIUM NÁBOŽENSKÝCH PREŽITKOV¹

Likvidácia vykorisťovateľských tried odstránila sociálnu základňu náboženstva. Politika industrializácie a kolektivizácie podryla jeho sociálne korene. Vládúcim svetonázorom sa stal materializmus, kým náboženstvo je zo sféry spoločenského vedomia vytláčané vedeckým názorom na svet. V procese vývoja socialistickej spoločnosti sa zmenil postoj cirkví k sovietskej vláde i profil sovietskeho veriaceho človeka. V súvislosti s Veľkou vlasteneckou vojnou došlo všade — v dôsledku ochabnutia ateistickej

¹ E. F. Muravjov, Ju. V. Dmitriev, *O konkretnosti v izučeniji i preodoleniji religioznych perežitkov*, VF 1961/3.

propagandy, ako aj zvýšenou činnosťou cirkví a vojnou vytvorenými iluzórnymi nádejami na pomoc nadprirodzených síl — k oživeniu náboženstva, k vzostupu religiozity. Za príčinu tohto vzostupu považujú autori činnosť náboženských organizácií. Posilnenie ateistickej propagandy považujú naopak za prostriedok oslabenia religiozity. Autori lutujú, že v posledných rokoch neexistujú nijaké súhrnné dáta o religiozite, že ani prístupný materiál nie je zovšeobecnený a žiadajú zintenzívnenie etnografického výskumu v týchto otázkach.

Proces rozchodu veriacich s náboženstvom je zložitý a protikladný. Vyžaduje hlboké a konkrétne skúmanie otázok súčasného stavu religiozity, foriem a metód činnosti náboženských organizácií a charakteru náboženskej ideológie. Osobitne treba brať ohľad na zmenu profilu samotných veriacich, z ktorých sa stali budovatelia s pocitmi patriotizmu. Autori rozoznávajú tri typy veriacich: 1. fanatikov, aktívnych propagátorov náboženských názorov, najmä sektárov, pre ktorých je viera vecou hlbokého presvedčenia; 2. veriacich, ktorí nevnučujú ľuďom svoje názory, sú znášavliví k ateizmu a majú formálny pomer k obradom; 3. tých, ktorí sa rozišli s náboženstvom, ale sú voči nemu znášavliví z ohľadu na rodinu, krstia deti atď. Okrem veriacich, neveriacich a ateistov, existuje široká kategória kolísajúcich s nepevnými názormi.

Popri tejto typológii veriacich si autori všímajú i sociálne zloženie obcí veriacich a uvádzajú príklad baptistickej obce v Tarnopolskej oblasti, ktorá r. 1958 mala 199 osôb a mala takéto zloženie:

Spoločenské postavenie		Pohlavie		Vzdelanie	Vek — rokov	
robotníkov	24	mužov	64	málo gramotní a	starší ako 40	130
roľníkov	156	žien	135	s nižším vzdelaním	medzi 25—40	50
úradníkov	6			so stredným vzdelaním	mladší ako 25	19
invalidov a penzistov	13					

Autori zdôrazňujú, že členmi obce sú väčšinou ženy, starší ľudia a málo vzdelané osoby, a bližšie si pri nich všímajú príčin religiozity.

Ďalej sa autori venujú faktu vyššej religiozity v stredoázijských republikách, na Sibíri a v novozískaných oblastiach. Konštatujú, že vzrástol počet žiadostí o prijatie do duchovných seminárov, všímajú si oživenie činnosti kláštorov a usilujú sa tieto javy vysvetliť. Podľa ich názoru príčinou vzostupu religiozity je zvýšená aktivizácia činnosti veriacich a slabosť ateistickej propagandy. Sťažujú sa na slabé rozpracovanie otázok ateizmu a žiadajú diferencovaný prístup a individuálnu prácu s veriacimi. V podobnom duchu sú písané i ďalšie články, požadujúce živé, účinné formy koncentrácie ateistickej propagandy na pracovisku, kde sú veriaci, ďalej individuálnu prácu s veriacimi, rozširovanie skúseností a výchovu lektorov.

SPÔSOBY PREKONANIA NÁBOŽENSTVA²

Z požiadavky konkrétosti štúdia prežitkov vychádza už článok skupiny autorov, opierajúci sa o predbežné závery komplexnej expedície Inštitútu etnografie AN SSSR, ktorá r. 1959 študovala prežitky v Kalininskej, Kostromskej, Gorkovskej a Jaroslavskej oblasti. Väčšina ľudí na dnešnej dedine sa pridrižiava ateistických názorov, sú celé dediny, kde nie sú ikony, kde sa nekrstia deti a nesvätia náboženské sviatky. Negra-

² L. Puškareva, G. Snesev, M. Šmelova, *Religiozno-bytovyje perežitki i puti ich preodolenija*, K. 1960/8.

motného, nevzdelaného mužika vystriedal tu kolchozník; nový názor na svet a na život vystrieda postupne i prežitky starého nazerania, pokračuje postupný prechod veriacich na pozície ateizmu. Súčasne však existujú skupiny veriacich a dediny, v ktorých sa silnejšie udržuje náboženský názor na svet. Pritom je veľký rozdiel medzi veriacimi predrevolučnej doby a dnešnými veriacimi. Kým predtým boli náboženské názory úzko späté s reakčnými politickými názormi, dnes sú i veriaci patriotmi, sovietskymi vlastencami. Aj ich viera je iná, chápu náboženstvo skôr empiricky, utilitárne, pragmaticky, ako niečo, čo pomáha a uľahčuje život, a nie ako slepú vieru v nejakú nadprirodzenú silu. I medzi veriacimi stratila časť náboženského kultu svoj význam a ešte za kolektívizácie došlo k rozchodu s náboženskými tradíciami procesií, uctievania svätých, s presvedčením o závislosti úrody od modlitby atď. So zmenami v spoločenskom vedomí ľudí došlo počas rokov sovietskej vlády k ústupu náboženstva i k zmene charakteru viery. I keď sa však náboženstvo zmenilo, je naďalej prekážkou rozvoja ľudí, škodí spoločenskému vývoju.

Hlavnou prednosťou článku je snaha diferencovať medzi veriacimi, vyvarovať sa nesprávnej tendencie považovať veriacich za niečo jednoliateho, snaha rešpektovať zvláštnosti vekových skupín obyvateľstva. Autori správne vychádzajú z presvedčenia, že ucelený systém náboženských názorov existuje len pri relatívne nevelkom počte veriacich, hlavne u starších ľudí okolo 60 rokov, a že pri nedostatku určitej zásoby poznatkov nemôže individuálne veriaci človek prekonať náboženstvo, vyznať sa v otázkach vzniku sveta, človeka. Preto medzi najstaršou generáciou je vplyv náboženstva na dedine najsilnejší. Stredná kolchozná generácia (40—55 rokov) sa už učila v sovietskych školách. Väčšina mužov tejto generácie sú ateisti, avšak väčšina žien dosiaľ verí, čo možno vysvetliť nedostatočnou úrovňou kultúry, úzkym obzorom rodinného života, udržiavaním starých zvyklostí. Preto hlavným smerom tu musí byť úsilie o pretvorenie domáceho spôsobu života, zapojenie žien do verejnej činnosti. Kolchozná mládež (20 až 35 rokov) považuje už nēvieru za samozrejmosť, je na ňu zvyknutá od detstva. Živelný ateizmus mládeže nie je však výsledkom vnútorného boja. Mládež väčšinou považuje náboženstvo za anachronizmus a jeho škodlivosť nechápe. Rešpekt k tejto špecifike skupín je dôležitý pre ateistickú výchovu.

Pri rozbere náboženského vedomia treba ďalej prihliadať k špecifike náboženských obradov, k ich úlohe, významu, rozšíreniu. Niektoré náboženské obrady, ako krst, svadba, náboženské sviatky, uctievanie ikon, pohreb, dosiaľ silne žijú na dedine, i keď nie sú výrazom ustálenej názorovej sústavy. Tak je rozšírený zvyk mať v dome ikony, ktoré sú aj v rodinách bez náboženských prežitkov ako pamiatka po rodičoch a esteticky hodnotné dielo. Značne rozšírený je i krst detí, pri ktorom príťahuje hlavne estetická, slávnostná stránka obradu. Podobne je to aj s cirkevným sobášom, ktorého miestami oživená tradícia závisí jednak od celkovej religiozity oblasti, jednak sa vysvetľuje tým, že dosiaľ sa neujala prax uzavierať sobáše, zodpovedajúca požiadavkám mládeže, zodpovedajúca socialistickej spoločnosti. Aj náboženské obrady pri úmrtí sú rozšírené, pretože občiansky pohreb nie je taký slávnostný. Oslava iných náboženských sviatkov, ako sú Vianoce, Veľká noc a iné významné dáta náboženského kalendára sa obmedzujú väčšinou na rodinu. Zato hody v kolchozoch slávia ako sviatok spojený s niekoľkodenným pitím a všetky administratívne opatrenia proti tomuto sviatku zlyhávajú. Novozavedené sviatky (zakončenie poľných prác) sa chápu ako presunutie hodov na iné dni. Náboženské obrady nemožno však chápať len ako výraz religiozity, sú v značnej miere pozmenené tradíciou a v mnohom stratili svoj pôvodný, náboženský zmysel.

V poslednom čase sa pri rozoberaní otázok spoločenského vedomia venuje väčšia pozornosť otázkam spoločenskej psychológie. Je to správne, pretože štúdium spoločenského vedomia sa nemôže obmedziť na teoretické vedomie, ideológiu, musí zahrnúť aj spoločenskú psychológiu, ktorá charakterizuje vedomie nás ľudí. Spoločenská psychológia obsahuje súhrn myšlienok, ilúzií, predstáv, citov a nálad, ktoré sa živelne rodia v danej triede ako bezprostredný odraz životných podmienok ľudí. Na rozdiel od ideológie hrajú v nej dôležitú úlohu emocionálne procesy, city a nálady, takže spoločenská psychológia nie je celistvým, systematickým, súrodým názorom.

Náboženstvo zahŕňa tak sféru spoločenskej ideológie, ako aj sféru spoločenskej psychológie. Náboženské vedomie (náboženské názory a predstavy) neexistujú v spoločnosti len vo forme ideológie, ako systém náboženských dogiem, teológie, ako náboženská teória, pretendujúca na logickú dôslednosť, sústavnosť. Náboženské vedomie neexistuje len v tej forme, akou sú napr. napísané posvätné knihy. Náboženské predstavy radových veriacich spravidla tiež nevystupujú ako celkový systém dogiem, ale ako viac-menej chaotická zmes ideí, predstáv, mýtov, citov a nálad — ako náboženská psychológia, ako vedomie celej masy veriacich. Ďalej si autor všima formovanie náboženskej psychológie, upozorňuje na difúzny charakter vedomia v prvobytnej spoločnosti, na preplietanie prvkov náboženstva a vedy, na vzájomné pôsobenie náboženskej psychológie a ideológie. Kritizuje aj hlavných predstaviteľov buržoáznej psychológie náboženstva, medzi ktorými rozoznáva empiricko-pozitivistický smer (Starbuck, Grensted, Leuba) a teologický smer, ospravedlňujúci postavenie tejto disciplíny do služieb náboženstva.

Ďalšia časť článku sa týka dôležitej otázky náboženských citov. Úlohu emócie v náboženskom komplexe uznávajú fideisti a marxisti. Fideisti sa však snažia dokázať, že existuje vrozený, všetkým ľuďom vlastný náboženský cit, obracanie sa duše k bohu, ktorý má často nepoznaný, nevedomý ráz. Za zdroj náboženstva sa preto považuje cit absolútnej závislosti (Schleiermacher) alebo individuálne vedomie a emócia osobnosti (James, Allport). Avšak nijaký vrozený náboženský cit neexistuje. Vzniká v procese vývoja individua v spoločnosti. Keď odmietame vrozenosť náboženských citov, neodmietame fakt, že emocionálne prežívanie veriacich má svoje špecifikum, ktoré treba hlbšie rozpracovať. Cit je emocionálny vzťah človeka k objektu. Špecifikum náboženských citov spočíva v zameraní citov, v objekte. Objekt emocionálneho prežívania nábožného človeka je fantastický, neexistuje reálne, je ním boh. Náboženské city sú teda zamerané na iluzórny, fantastický, neexistujúci objekt. Ďalej sa autor usiluje bližšie objasniť dva hlavné náboženské city: lásku a strach.

V závere autor upozorňuje na nutnosť štúdia náboženskej psychológie, ktorá je dosiaľ úplne nerozpracovaná, na jej značný teoretický význam pre ateistickú výchovu. Aj ateistická propaganda musí poskytovať všestrannú analýzu náboženstva — nerozoberať ju len ako ideológiu, ktorá hrá samozrejme dôležitú úlohu v náboženskom komplexe. Je nesprávne obmedzovať sa na rýdzo teoretickú kritiku náboženských mýtov a len na „opatrenia“. Pre ateistickú výchovu je dôležitý všeobecný stav ideovo-výchovnej činnosti kolektívu, znalosť vnútorného sveta ľudí, životných podmienok človeka, jeho psychológie. Všestranná individuálno-výchovná práca si vyžaduje tiež viac emocionálnej pôsobivosti prostriedkov ateistickej výchovy a viac štúdia náboženskej psychológie.

K tomuto veľmi dobrému článku treba poznamenať, že autor v zhode s bežnou ten-

³ D. M. Ugrynovič, *Ateističeskoje vospitanije i preodolenije religioznoj psihologii*, VF 1961/4.

denciou používa pojem ideológie v inom zmysle ako Marx v Nemeckej ideológii. Aby vystihol význam citov, ilúzií, nálad, teda neracionálnych prvkov v spoločenskom vedomí, vytvára pojem spoločenskej psychológie (pod vplyvom „social psychology“) kladie ho do protikladu so spoločenskou ideológiou ako racionálnou, pojmovou konštrukciou. Marxov pojem ideológie však výslovne zahrňoval iluzórnu zložku spoločenského vedomia a neobjektívny, citove zafarbený ráz bol práve podstatou ideológie. Tam, kde autor článku pracuje s dvojicou pojmov ideológie a psychológie, ako s dvojicou objektívne a subjektívne citové črty vedomia, pracoval Marx s ďaleko vhodnejšou dvojicou pojmov, totiž s pojмами veda a ideológia. Táto terminologická chyba sa však nedotýka veľmi správnej a podnetne videnej podstaty veci, autorovho úsilia o pozornosť k neracionálnej zložke náboženského presvedčenia.

TENDENCIE V CIRKVÁCH

skúma niekoľko článkov, rozoberajúcich ideologické prvky, ktoré sa vyskytujú v cirkevných učeniach. Ich spoločným znakom je snaha o zmierenie vedy a náboženstva, snaha vytvoriť dojem harmónie medzi poznatkami vedy a cirkevnou dogmatikou, ktorá je spoločná ako katolíckej cirkvi (Ö. Klor, *Jestestvoznanije i religija*, VF 1960/5), tak pravoslávnej (Charachorkin, L. P., *Sovremennoje pravoslavije i nauka*, VF 1960/11) i sektárom (Filimonov, E. G., *Propoved irracionalizma i mistiki*, VF 1960/12). Oproti téze o zmierení vedy a náboženstva autori zdôrazňujú ich nezmieriiteľnosť, konfrontujú zmierlivý, tolerantný postoj súčasných cirkví k vede s hlboko protivedeckou podstatou náboženstva, polemizujú s tézou „viera nad vedu“, s argumentáciou obnovennej teórie dvojakej pravdy, so silnejúcimi tendenciami podriaďiť vedu náboženstvu, s antiintelektualizmom a irracionalizmom takýchto názorov. Aj ideológiám cirkví najmä ich funkcií apologetiky súčasného kapitalizmu sú venované niektoré články, charakterizujúce sekty jehovistov a baptistov (Moskalenko, A. T., *Socialnyje korni i reakcionnaja sušnosť jegovizma*, VF 1960/8 a zmieneny článok E. G. Filimovova o baptistoch) a sociálne učenie katolíckych encyklik, ktoré v buržoáznej sociológii majú vzrastajúcu úlohu. Pre redukcii ekonomických problémov na otázky náboženskej morálky, postoj v otázke súkromného vlastníctva a tried sú dôležité apologetické črty katolíckej sociológie (L. N. Velikovič, *Klerikalnaja apologetika sovremennogo kapitalizma*, VF 1960/3).

Stále väčšia pozornosť sa v sovietskej tlači venuje sektám a sektárstvu, ich protispoločenskej a protivedeckej podstate (pozri najmä článok A. Klivanova a L. Mitrochina, *Kommunističeskoje vospitanije i borba protiv religioznogo sektanstva*, K 1961/2). Nepočítajúc asi 30 miliónov príslušníkov staroobradníckej cirkvi, bolo po revolúcii v Rusku asi 6 miliónov sektárov. Ich činnosť v čase vojny a po vojne ožila, najmä na územiach získaných po r. 1939. V súčasnosti sa rozoznávajú dve skupiny sektárstva, z ktorých jedna sa orientuje na kresťanskú morálku, druhá hlási skôr koniec sveta a má fantastický ráz. Reakčná sektárska koncepcia izolovaného človeka, starajúceho sa len o dušu, protikladný postoj vnútorného a vonkajšieho človeka proti všesťrannému rozvoju osobnosti, snaha zastreť protivedecký základ sektárstva — to sú črty nezlučiteľné s potrebami komunistickej výchovy. Sektársky vnútorný svet nemá nič spoločného s morálnymi hodnotami. Boj so sektárstvom je krajne obťažným bojom proti buržoáznemu individualizmu, a preto sa musí viesť hlavne konkrétne, individuálne, s rešpektom k zvláštnostiam sektárskeho náboženstva. V tomto zmysle postupovala aj expedícia Akadémie vied, ktorá v lete 1959 skúmala sektárstvo v Tambovskej oblasti, a ktorá okrem iného zistila trvalý úpadok siekt, vysoké vekové zloženie siekt a nedo-

statok tvorivej náboženskej činnosti (L. N. Mitrochin, *Izučeniej sektanstva v Tambovskej oblasti*, VF 1960/1).

Špeciálne otázky ateistickej teórie rieši rad článkov o rôznych podstatných problémoch, napr. kritika Schmidtovej slávnej teórie pramonoteizmu (Kryvelev, I. A., *Krušenie teorii pramonoteizma*, VF 1960/7), diskusný článok zameraný proti Thomsovej téze, že grécka filozofia svojimi koreňmi spočíva v náboženstvách starého Východu (Kessidi, F. Ch., *Mif, religija i filosofija*, VF 1960/3), súhrnné recenzie o sovietskej ateistickej literatúre, venované kritike náboženskej morálky (G. L. Andrejev, *Kritika moralnych principov religii*, VF 1961/2) i recenzie najvýznamnejších diel západnej teológie, napr. knihy Paula Tillicha: *Theology of Culture*, New York 1959, ktoré oceňujú význam psychoanalýzy a existencializmu pre teológiu (T. A. Orlova, *Ekzistencialnaja interpretacija religii*, VF 1961/3). Časopisy tiež sústavne recenzujú vedeckú a populárno-ateistickú literatúru. Z posledných významných sovietskych publikácií k otázkam ateizmu si zasluhujú zmienky najmä publikácie *Sputnik ateista*, 1959, *Osnovy naučnogo ateizma*, 1961, *Von Jenseits zum Diesseits, Wegweiser zum Atheismus*, B. I., Leipzig 1959, ktoré boli tiež recenzované, a časopis *Nauka i religija*, ktorý vychádza od r. 1959 ako zvláštny pomocník ateistickej propagandy.

Problematiku ateizmu okrem uvedených článkov — týkajúcich sa bezprostredne náboženstva — obsahujú aj rôzne články zo všetkých filozofických odborov, z dialektického a historického materializmu, filozofie prírodných vied, kritiky buržoáznej filozofie, d-žijn filozofie, etiky a estetiky, kde sa marxistický racionalizmus spravidla stavia do ostrého protikladu s fideizmom. V tomto smere je dôležité, že počas niekoľko posledných rokov sa značne rozvinula jednak kritika buržoáznej filozofie a sociológie, jednak pokusy o pozitívne spracovanie etiky, ako o tom svedčia mnohé články o princípoch komunistickej výchovy, o výchove mravných názorov, citov a zvyklostí o základných pravidlách spoluzitia, články z dejín etiky, kritiky buržoáznych moralistov atď.

PROGRAM TVORIVÉHO ROZVOJA ATEIZMU

Nutnosť výchovy nového človeka komunistickej spoločnosti si vynucuje i v SSSR — v krajine masového ateizmu, široký rozvoj vedeckovýskumnej práce v odbore ateizmu. Znova to zdôraznila všesväzová konferencia Akadémie vied SSSR a Všesväzovej spoločnosti z 15.—17. júna 1959, na ktorej hovorilo 800 odborníkov o perspektívach a výsledkoch vedeckej práce v tomto odbore. Úvodník zdôrazňuje, že aktivizácia vedecko-ateistickej propagandy je nemožná bez predchádzajúceho zlepšenia vedeckej práce, aj keď sa za posledné roky zlepšila publikačná činnosť a rozšírila tematika. Doterajšie výsledky nestačia a je potrebné podstatne prehĺbiť a rozšíriť prácu v tomto smere. Kladne sa oceňuje vznik nových, špecializovaných inštitúcií, oddelenia ateizmu na Inštitúte filozofie AN SSSR, katedry ateizmu na Filozofickej fakulte Moskovskej univerzity, redakcie ateistickej literatúry v Gospolitizdate, časopisu *Nauka i religija*, koordinačnej komisie sekcie Akadémie vied SSSR, rozšírenie okruhu spolupracujúcich inštitúcií. Napriek týmto opatreniam sa konštatuje najmä slabé rozpracovanie problémov spojených so štúdiom náboženských prežitkov, upozorňuje sa na naliehavú nutnosť konkrétneho výskumu v spolupráci s etnografmi, psychológmi, historikmi a filozofmi. Tiež aktuálne teoretické problémy sú málo rozpracované, chýbajú teoretické monografie o sociálnych a gnozeologických koreňoch náboženstva, kritika náboženskej morálky, kritika tendencií smerujúcich k zmierneniu vedy a náboženstva, hlbšia kritika svetových náboženstiev, sektárstva, antikomunizmu cirkví. Na prekonanie týchto nedostatkov podnetne môže pôsobiť nedávno prijaté uznesenie prezídia Akadémie vied SSSR, ktoré sa rozhodlo vydať mnohozväzkové dielo *Nauka protiv religii*, ktoré bude obsahovať sprava-

covanie tematiky zo všetkých vedných odborov. Záverom sa upozorňuje, že vedecký ateizmus musí byť tesne spojený s otázkami komunistickej výchovy a s inými filozofickými disciplínami a vedami, najmä s etikou, estetikou, teóriou poznania atď.

Zvláštnu pozornosť si konečne vyžaduje sovietska prax v zvolávaní oblastných konferencií, venovaných špeciálnym otázkam ateistickej propagandy. Tak koncom roku 1960 sa konali dve takéto konferencie; prvá z nich bola venovaná úlohe lekára vo vedecko-ateistickej propagande a všestranne rozoberala rôzne stránky výchovného pôsobenia lekára v smere svetonázorovej výchovy (V. G. Elisejev, *O roli vrača v naučno-ateističeskom vospitaniji trudaščichsia*, VF 1961/4); druhá za účasti 450 ľudí riešila prekonávanie prežitkov islamu (S. M. Gadžiev, N. K. Kuliev, *Perezitki religii i puti ich preodolenija*, VF 1961/5).

ZÁVERY O SOVIETSKYCH SKÚSENOSTIACH

Skúsenosti a námety sovietskej ateistickej tlače sú vo svojej podstate platné aj u nás, samozrejme s nutným ohľadom na niektoré špecifické črty procesu prekonávania náboženstva v ČSSR, ktoré vyplývajú z faktu, že celková hladina vzdelanosti sa niektorými stránkami líši od sovietskeho spoločenského vedomia. Platné, použiteľné a žiaduce sú predovšetkým tieto podnety:

1. Aj u nás je naliehavo potrebný konkrétny, vedecký, exaktne, odborne organizovaný výskum príčin religiozity, ktorý by riadila skupina filozofov, historikov a etnografov. Podobný plán bol vypracovaný už pred 3 rokmi, dosiaľ však nebol uskutočnený.

2. Ateistická prax by mala u nás viac rešpektovať zvláštnosti vekového a sociálneho zloženia veriacich, zamerať sa na prostredie závodov a na vhodné formy šírenia materialistickej filozofie.

3. Program vedeckej práce v odbore ateizmu nie je ani u nás uspokojivý a iba pomaly posilňuje vedomie o nutnosti rešpektu k psychologickým koreňom náboženstva.

4. V ČSSR doteraz nie sú zabezpečené vhodné podmienky pre sústavné vzdelanie lektorov, ani na fakultách univerzity, ani inde, hoci bez podstatnej zmeny tohto stavu sa nemôže ateistická propaganda vyvarovať nízkej úrovne bežných prednášok a ich nevelkého rozsahu.

5. Vhodnou formou oživenia pozornosti na prekonávanie prežitkov by sa mali stať špeciálne konferencie, ktoré sa zatiaľ vo väčšom rozsahu nekonali.

Okrem týchto črt, ktoré možno prevziať zo súčasných sovietskych skúseností a vhodne ich aplikovať, treba brať ďalej ohľad na to, že ateistickú propagandu treba u nás rozvíjať v ďaleko väčšej miere ako komplexnú propagandu kultúrno-filozofickú, ako propagandu historicko-morálnu, ako rozpracovanie problematiky človeka a jeho postavenia v súčasnom svete. Len tento pozitívny spôsob vytvárania vedeckého svetonázoru môže viesť k účinnej pomoci pri vytváraní a výchove človeka komunistickej spoločnosti.